ЗАСТОСУВАННЯ Ч. 3 СТ. 349 КПК УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НАРКОЗЛОЧИНІВ

Стаття присвячена застосуванню положень ч. 3 ст. 349 КПК України у судовому розгляді кримінального провадження щодо наркозлочинів. Звернено увагу на взаємозв'язок правильного застосування зазначених положень кримінального процесуального закону із виконанням завдань кримінального провадження, визначеними ст. 2 КПК України, зокрема забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. У статті проаналізовані положення кримінального процесуального законодавства України в частині визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню та порядку їх дослідження в ході судового розгляду кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Акцентовано увагу на обов'язкових обставинах, визначених кримінальним процесуальним законодавством, які необхідно встановити суду для того, щоб мати законні підстави проведення судового розгляду кримінального провадження щодо наркозлочинів у спрощеному порядку. Визначені обставини, які повинен встановити прокурор перед тим, як висловлювати позицію щодо можливості проведення розгляду справи в порядку ч. 3 ст. 349 КПК України. Звернено увагу на визначення порядку дослідження доказів з боку сторони обвинувачення. Констатовано, що положення ч. 3 ст. 349 КПК України активно застосовуються судами у кримінальних провадженнях щодо наркозлочинів у спрощеному порядку. Проаналізована правова позиція Верховного Суду України щодо практики розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Сформовані практичні рекомендації для працівників органів прокуратури щодо застосування положень ч. 3 ст. 349 КПК України під час судового розгляду кримінального провадження щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Ключові слова: *кримінальне провадження, завдання, судовий розгляд, спрощений порядок, прокурор, наркозлочини.*

The article is devoted to the application of the provisions of Part 3 of Art. 349 CPC of Ukraine in the judicial review of criminal proceedings concerning drug crimes. The attention is drawn to the relationship between the correct application of the above-mentioned provisions of the criminal procedural law and the fulfillment of the tasks of the criminal proceedings, specified in Art. 2 CPC of Ukraine, in particular, to ensure a prompt, complete and impartial investigation and judicial review so that anyone who committed a criminal offense has been brought to justice with his guilty verdict, no one has been accused or convicted, no person was subjected to unreasonable procedural coercion and that every participant in the criminal proceedings has been subjected to the due process of law. The article analyzes the provisions of the criminal procedural legislation of Ukraine in terms of the scope of evidence to be investigated and the order of their

investigation in the course of judicial review of criminal proceedings concerning crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. Attention is drawn to the mandatory circumstances specified by the criminal procedural law, which should be established by the court in order to have the legitimate grounds for conducting a trial of a criminal proceeding concerning drug crimes in a simplified manner. Defined circumstances that the prosecutor must establish before expressing a position on the possibility of conducting a trial in accordance with Article 3, is determined. 349 CPC of Ukraine. The attention was drawn to the determination of the order of investigation of evidence by the prosecution side. It is stated that the provisions of Part 3 of Art. 349 CPCs of Ukraine are actively used by courts in criminal proceedings on drug crimes. The judicial practice of reviewing criminal proceedings concerning drug crimes in the simplified order is researched. The legal position of the Supreme Court of Ukraine regarding the practice of reviewing cases of crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors is analyzed. Formed practical recommendations for employees of the prosecutor's office regarding the application of the provisions of Part 3 of Art. 349 of the CPC of Ukraine during the judicial review of criminal proceedings concerning crimes in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

Key words: *criminal proceedings, tasks, trial, simplified procedure, prosecutor, drug crime.*

Вступ. У ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК України) визначено, що завданням кримінального провадження, серед іншого, є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Відтак, Кримінальне процесуальне законодавство України передбачає відповідні засоби реалізації зазначеного завдання, зокрема, так званий спрощений порядок судового розгляду, передбачений ч. 3 ст. 349 КПК України, який має відповідні переваги та недоліки. Саме тому участь прокурора у спрощеному порядку судового розгляду кримінального провадження має вирішальне значення в механізмі забезпечення зазначених завдань, закріплених в ст. 2 КПК України, зокрема у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, тобто наркозлочинів.

Незважаючи на актуальність цього питання, на науковому рівні застосування положень ч. 3 ст. 349 КПК України у кримінальному провадженні щодо наркозлочинів взагалі залишається недослідженою темою, свідченням чого є відсутність наукових доробків, які б стосувались зазначеного напрямку діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття особливостей застосування ч. 3 ст. 349 КПК України у кримінальному провадженні щодо наркозлочинів.

Результати дослідження. Судовий розгляд кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів відбувається в загальному порядку, визначеному Розділом IV «Судове провадження в суді першої інстанції» КПК України.

Відповідно до ст. 342 КПК України процедура судового розгляду починається з відкриття судового засідання головуючим, оголошення про розгляд кримінального провадження. Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження з'явився, встановлює їх особи, перевіряє повноваження захисників та представників, з'ясовує, хто не прибув та з яких причин, якщо це відомо.

В подальшому виконуються всі інші вимоги, визначені параграфом 3 «Процедура судового розгляду» Глави 28 «Судовий розгляд» КПК України, що свідчить про відсутність суттєвих змін у проведенні судового розгляду по вказаній категорії злочинів.

Після оголошення обвинувачення головуючий встановлює особи обвинуваченого, його анкетні дані, роз'яснює йому суть обвинувачення і запитує чи зрозуміло воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання (ч. 1 ст. 348 КПК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 349 КПК України після виконання вказаних дій головуючий з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та порядок їх дослідження.

Вказане питання в контексті судового розгляду кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів вимагає підвищеної уваги від прокурора, оскільки деякі із злочинів у вказаній сфері відносяться до категорії тяжких, а тому процес доведення винуватості особи буде напряму залежати від того, які докази пред'являтимуться та досліджуватимуться в суді.

Пов'язане це також з тим, що відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються.

При цьому суд зобов'язаний з'ясувати у зазначених осіб наступне: 1) чи правильно розуміють зміст вказаних обставин; 2) чи не має сумнівів у добровільності їх позиції; 3) роз'яснює їм, що у випадку застосування положень, визначених ч. 3 ст. 349 КПК України, вони будуть позбавлені права оскаржувати ці обставини в апеляційному порядку.

У кожному конкретному випадку судового розгляду кримінального провадження у вказаній сфері, прокурор має право, якщо проти цього не заперечуватимуть інші учасники, ініціювати питання про недоцільність дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються.

Прокурору слід пам'ятати, що перед тим, як у судовому засіданні висловлювати позицію щодо проведення розгляду справи у порядку, визначеному ч. 3 ст. 349 КПК України, він повинен пересвідчитися в тому, що обвинувачений: 1) беззаперечно визнає свою винуватість у вчиненні злочину у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; 2) бажає давати показання з приводу тих обставин, які визначені в обвинувальному акті; 3) показання, які надаються обвинуваченим, за своїм змістом відповідають викладеним в обвинувальному акті обставинам вчинення кримінального правопорушення.

Після цього суд повинен пересвідчитись, що обвинувачений не заперечує щодо розгляду кримінального провадження у порядку ч. 3 ст. 349 КПК України, а наслідки його застосування є зрозумілі та не потребують додаткового роз'яснення.

Порядок їх дослідження визначається індивідуально, залежно від особливостей відповідного кримінального провадження й тактики доказування прокурора. Під час визначення обсягу доказів прокурору необхідно повністю називати той доказ, який необхідно дослідити, зазначаючи його обов'язкові реквізити (назва документа, номер, у разі наявності, дата створення, короткий зміст тощо), уникаючи загальних назв.

Судова практика щодо розгляду вказаної категорії кримінальних правопорушень свідчить про те, що зазначена можливість, а саме застосування ч. 3 ст. 349 КПК України, використовується прокурорами достатньо часто.

Аналіз судових рішень дозволяє виокремити ключові обставини, які встановлює суд з метою застосування спрощеного судового розгляду, передбаченого ч. 3 ст. 349 КПК України.

Перша обставина, яка є обґрунтованою підставою для застосування вказаного порядку розгляду кримінального провадження, – обвинувачений та інші учасники судового розгляду погодилися з недоцільністю дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи, які ніким не оспоруються.

Інша обставина, яка також має ключове значення, правильність розуміння вказаними учасниками судового провадження змісту цих обставин, а також встановлення того, що сумнівів у добровільності та істинності їх позицій немає.

Відсутність хоча б однієї із вказаних обставин виключає можливість застосування положень ч. 3 ст. 349 КПК України та проведення судового розгляду у спрощеному порядку. У разі, якщо вищевказане з'ясовано та підтверджено, суд визнає недоцільним допит свідків, дослідження усіх документів зібраних на стадії досудового розслідування, та визнає за можливе обмежитися допитом обвинуваченого, дослідженням матеріалів, що характеризують особу обвинуваченого та матеріалів, необхідних для вирішення питань згідно ст. 368 КПК України.

Верховний Суд України надав власну правову позицію, викладену в узагальненні практики розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, підкреслюючи той факт, що практика розгляду справ зазначеної категорії місцевими судами склалася таким чином, що більшість з них розглядається в спрощеному порядку і суди не досліджують докази в повному обсязі у зв'язку з визнанням обвинуваченим своєї вини та обставин вчинення кримінального правопорушення.

Верховний Суд України зазначає, що: «вирішуючи питання про недоцільність дослідження доказів у справі, деякі суди не з'ясовують, чи правильно підсудний та інші учасники судового розгляду розуміють зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності та істинності їх позицій, а також чи розуміють вони правові наслідки такого розгляду. Навіть якщо суди з'ясовують ці питання, то не завжди належним чином відображають це в протоколі судового засідання» [2].

Необхідно зазначити, що найрозповсюдженішими злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, судовий розгляд яких відбувається у спрощеному порядку, передбаченому ч. 3 ст. 349 КПК України є: ч. 1 ст. 309 КК України [3; 4], ч. 2 ст. 309 КК України [5; 6], ч. 3 ст. 309 КК України [7; 8], ч. 1 ст. 310 КК України [9; 10], ч. 2 ст. 310 КК України [11; 12], ч. 2 ст. 307 КК України [13; 14] тощо.

Спрощений порядок судового розгляду злочинів у вказаній сфері значно полегшує виконання конституційної функції прокурора щодо підтримання публічного обвинувачення в суді. Попри це прокурор повинен бути уважним та пересвідчитись у кожному конкретному випадку в ході судового розгляду кримінального провадження про наркозлочини щодо наявності перелічених вище обов'язкових обставин застосування положень ч. 3 ст. 349 КПК України, з метою уникнення порушень прав обвинуваченого, які в подальшому призведуть до оскарження судового рішення.

У випадку, якщо обвинувачений частково або повністю не визнає винуватість у вчиненні кримінального правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, прокурору необхідно пропонувати дослідження доказів в повному обсязі, а саме: допитати обвинуваченого, свідків, потерпілого, якщо відповідне кримінальне провадження передбачає його наявність; дослідити висновки експертів, протоколи процесуальних дій, матеріали аудіо- відеозйомки; речові докази; характеризуючі матеріали.

За таких обставин прокурор повинен пам'ятати, що відповідно до ч. 1 ст. 22 КПК України кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом.

Так, відповідно до змісту ч. 1 ст. 91 КПК України до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні відносяться: подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення тощо.

Відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обов'язок доказування перелічених обставин покладається на нього (ч. 1 ст. 92 КПК України).

Крім того, виходячи зі змісту ч. 3 ст. 349 КПК України, якщо принаймні одна з обставин, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, заперечується стороною, спрощену процедуру судового розгляду застосовано бути не може [15].

Відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються. Однак дана норма не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні та визначені ст. 91 КПК України.

Тобто законодавець зобов'язує суд встановити всі обставини, що мають значення для кримінального провадження, а ст. 349 КПК України лише визначає обсяг та порядок дослідження доказів на підтвердження цих обставин [16].

Висновки. Таким чином, застосовуючи положення ч. 3 ст. 349 КПК України у кримінальному провадженні щодо наркозлочинів, прокурор повинен акцентувати увагу на наступних обставинах: 1) обвинувачений та інші учасники судового розгляду погодилися з недоцільністю дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи, які ніким не оспорюються; 2) існує правильність розуміння вказаними учасниками судового провадження змісту цих обставин, а також встановлення того, що сумнівів у добровільності та істинності їх позицій немає; 3) у випадку, якщо обвинувачений частково або повністю не визнає винуватість у вчиненні кримінального правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, прокурору необхідно пропонувати дослідження доказів в повному обсязі;

4) якщо принаймні одна з обставин, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні, заперечується стороною кримінального провадження, спрощена процедура судового розгляду не може бути застосована.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.07.2019).
2. Практика розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Узагальнення Верховного Суду України від 01.01.2008 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-08> (дата звернення: 15.07.2019).
3. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 04.06.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74439505> (дата звернення: 15.07.2019).
4. Вирок Орджонікідзевського міського суду Дніпропетровської області від 22.06.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74845962> (дата звернення: 15.07.2019).
5. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 13.08.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75960860> (дата звернення: 15.07.2019).
6. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 16.08.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75987278> (дата звернення: 15.07.2019).
7. Вирок Шосткинського міськрайонного суду Сумської області від 13.07.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75413341> (дата звернення: 15.07.2019).
8. Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 15.06.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74710223> (дата звернення: 15.07.2019).
9. Вирок Лисичанського районного суду Черкаської області від 27.08.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76097963> (дата звернення: 15.07.2019).
10. Вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 12.09.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76488246> (дата звернення: 15.07.2019).
11. Вирок Барвінківського районного суду Харківської області від 07.09.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76360754> (дата звернення: 15.07.2019).
12. Вирок Кіровоградського районного суду Кіровоградської області від 07.06.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74770323> (дата звернення: 15.07.2019).
13. Вирок Орджонікідзевського міського суду Дніпропетровської області від 16.08.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75899407> (дата звернення: 15.07.2019).
14. Вирок Лисичанського міського суду Луганської області від 15.06.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74707039> (дата звернення: 15.07.2019).
15. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.04.2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81552721> (дата звернення: 15.07.2019).
16. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72970201> (дата звернення: 15.07.2019).